

H mid  İsg nd r qızı Qasimova
f ls f  doktoru proqramı  zr  dissertant
Az rbaycan Respublikasının T hsil İnstitutu

YENİ PEDAQOJİ T F KK R N T L Bİ:  AGİRDL RD  T ŞLİLAT ILIQ QABİLİYY TL RİNİN FORMALAŞDIRILMASI

Гамида Искендер гызы Гасимова
докторант по программе доктора философии
Институт Образования Азербайджанской Республики

ТРЕБОВАНИЯ К НОВОМУ ПЕДАГОГИЧЕСКОМУ МЫШЛЕНИЮ: ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У СТУДЕНТОВ

Hamida İsgandar Gasimova
doctorial student in the program of a Ph.D
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

REQUIREMENTS FOR A NEW PEDAGOGICAL THINKING: FORMATION OF ORGANIZATIONAL ABILITIES IN STUDENTS

Xülasə. Cəmiyyətdə tutduęu mövqeyindən, yaşından, vəzifəsindən asılı olmayaraq istənilən adamda az və çox səviyyədə təşkilatçılıq qabiliyyəti olmalıdır. Təşkilatçılıq qabiliyyətinə yiy l nm ş  x s həyatdakı, ailədəki, təhsil m  ssis sindəki problemlərini həll edə bilir.  z işlərini təşkil edir, problemlərini yoluna qoyur onun f allıęını artırır.

Açar sözlər: *pedaqoji təfəkkür, yeni pedaqoji təfəkkür, yuxarı sinif şagirdi, qabiliyyət, təşkilatçılıq, təşkilatçılıq qabiliyyəti*

Резюме. Каждый, независимо от своего положения в обществе, возраста или положения, должен обладать более или менее организаторскими способностями. Человек с организаторскими способностями может решать проблемы в жизни, семье, учебном заведении. Организует свою работу, решает его проблемы, повышает активность.

Ключевые слова: *педагогическое мышление, новое педагогическое мышление, старшеклассник, способности, организованность, организаторские способности*

Summary. Everyone, regardless of their position in society, age or position, should have more or less organizational skills. A person with organizational skills can solve problems in life, family, educational institution. Organizes his work, solves his problems, increases his activity.

Key words: *pedagogical thinking, new pedagogical thinking, high school student, abilities, organization, organizational skills*

Xüsusən son dövrlərdə təhsilin, tərbiyənin, təlimin, m kt bş nashıęın aktual problemlərinə həsr edilmiş səmərəli tədqiqatlar genişl ndirilm şdir. Tədqiq olunmalı aktual mövzulardan biri də X-XI sinif şagirdlərinə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin aşılanmasıdır.

Bu problem n s ns  respublikamızda pedaqoji və psixoloji tədqiqatların mövzusuna c vrilm mişdir. Haqqında danışılan sahəyə to-

xunulsa da, bu, yetərincə olmamışdır. Xüsusi tədqiqat tələb etmişdir.

Cəmiyyətdə tutduęu mövqeyindən, yaşından, vəzifəsindən asılı olmayaraq istənilən adamda az və çox səviyyədə təşkilatçılıq qabiliyyəti olmalıdır. Təşkilatçılıq qabiliyyətinə yiy l nm ş  x s həyatdakı, ailədəki, təhsil m  ssis sindəki problemlərini həll edə bilir.  z işlərini təşkil edir, problemlərini yoluna qoyur onun f allıęını artırır.

Uşaq bağçasında tərbiyəçilər, ailədə ata-analar, baba-nənələr, təhsil müəssisələrində pedaqoji kollektiv üzvləri uşaqlarla, şagirdlərlə məqsədyönlü, sistemli işlər aparmalıdır.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin sözləridir: *“Təhsil sisteminin nə qədər dəyərli olduğunu ondan görmək olar ki, Azərbaycanda yüksək savada, biliyə, ixtisasa, yüksək elmə malik insanlar var və onlar cəmiyyətin çox hissəsini təşkil edir. əgər bunlar olmasaydı, Azərbaycanın iqtisadiyyatı belə güclü inkişaf edə bilməzdi. Bunlar olmasaydı, Azərbaycan elmi inkişaf edə bilməzdi. Bunlar olmasaydı, biz indi Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi idarə edə bilməzdik. Onları qiymətləndirmək lazımdır”* [1].

Göründüyü kimi, uğurlarımızın rəhni ölkəmizdə *yüksək savada, biliyə, ixtisasa, yüksək elmə malik insanların* olmasından ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: *“Uşaqlar cəmiyyətimizin sabahıdır. Onların qayğısız böyüməsi, yüksək standartlara cavab verən təlim-tərbiyə və tibbi xidmətlərlə təmin edilməsi, əlverişli sosial mühitdə fiziki və mənəvi baxımdan sağlam yetişməsi, habelə öz istedadlarını nümayiş etdirmələri üçün zəruri şəraitin yaradılması bizim əsas məqsədlərimizdəndir. Uşaqlarımızın hərtərəfli şəxsiyyət və ölkəmizin layiqli vətəndaşı olaraq formalaşmaları müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət uşaq siyasətinin aparıcı istiqamətini təşkil edir”* [2].

Yuxarıdakı iqtibasdan göründüyü kimi, ölkə Prezidenti uşaqların, o cümlədən şagirdlərin *öz istedadlarını nümayiş etdirmələri, hərtərəfli şəxsiyyət və ölkəmizin layiqli vətəndaşı olaraq formalaşmaları* üçün təhsil müəssisələrində və ailələrdə lazımı şəraitin yaradılmasını vacib bilir. Bu mənada məktəblilər, o cümlədən yuxarı sinif şagirdlərində müstəqillik, təşəbbüskarlıq, ümumi fəallıq və idrak fəallığı inkişaf etdirilməli, onlarda təşkilatçılıq qabiliyyətləri formalaşdırılmalıdır.

Təşkilatçılıq qabiliyyətləri pedaqoji fəaliyyətin zəruri tərkib hissəsidir.

Təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması üzrə işə uşaqlar hələ kiçik yaşlarında ikən başlamaq lazımdır.

Məktəbdə fənlərin tədrisi prosesində, müvafiq mövzuların təhsilləndirici, tərbiyələndirici və inkişafetdirici vəzifələrini diqqət mərkəzində

saxlamaqla məktəblilərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək mümkündür. Bu işdə müəllimin rolu böyükdür.

Şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması prosesinə pedaqoji rəhbərliyin həyata keçirilməlidir ki, səmərəli nəticələrə nail olunsun. Bu sahədə pedaqoji kollektiv üzvlərinin əlbir fəaliyyəti də önəmlidir.

Müəllimin nəzəri və metodik hazırlığı, problemə bələdliyi az rol oynamır.

X-XI sinif şagirdlərində təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasında sinifdən xaric tədbirlər mühüm əhəmiyyətə malikdir. Sinifdən xaric işin söhbət, yarış, müzakirə və disput, adlısanlı adamlarla, Vətən müharibəsi qəhrəmanları və iştirakçıları qaziləri, elm, mədəniyyət, incəsənət, idman xadimləri, yazıçı və şairlərlə görüşlər, müsabiqələr, viktorinalar, şagird konfransları, dəyirmi masa ətrafında görüşlər, dəyirmi masa ətrafında görüşlər, kinofilmlərə, televiziya və teatr tamaşalarına,

Biz tədqiqat zamanı aşağıdakı fərziyyəni əsas götürərək, onu eksperimentdən keçirdik. Qənaətimiz bu oldu ki, böyük məktəb yaşlı şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması aşağıdakı hallarda səmərəli olar:

-təşkilatçılıq fəaliyyətinin məqsəd və vəzifələri, bu işin həyata keçirilməsinin metod və formaları ilə bağlı onlarla maarifləndirici işlər aparılarsa;

-şagirdlər təşkilatçılıq fəaliyyəti prosesinə və nəticələrinə verilən tələblərə bələd olarlarsa;

-təhliletmə və öz işlərinə düzgün qiymət vermək bacarıqlarına yiyələnərlərsə - fəaliyyətlərini planlaşdırma və nəticələrini qabaqcadan proqnozlaşdırma bilərlər.

Hər hansı bir fəaliyyət planlaşdırılan zaman konkret məqsəd irəli sürülür, məqsədin həyata keçirilməsindən, səmərəli olmasından ötrü bir sıra vəzifələr müəyyənləşdirilir.

Tədqiqatın gedişində şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasına, təşkilatçılıq şüur və düşüncənin tərbiyə olunmasına fikir verirdik.

Məktəblilərdə təşkilatçılığın necə təşəkkül tapdığını və səmərəliliyə necə nail olunduğunu bilmək üçün kütləvi sorğudan, müsahibə və müşahidədən, dərslərin dinlənilməsindən, induksiya və deduksiyadan, təhlil və tərkibdən, məktəb

sənədlərinin v  şagirdlərin yaradıcılıq məhsullarının öyrənilməsindən faydalandıq.

Araşdırmalar göstərdi ki, yuxarı sinif şagirdlərində təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması sahəsində iş respublika ümumtəhsil məktəblərinin bir çoxunda lazımcı qurulur. Pedaqoji kollektivl rin üzvləri təlim prosesinin, dərslərin təhsilləndirici, tərbiyələndirici v  inkişafetdirici imkanlarından bəhrələnərək, pedaqoji texnologiya və innovasiyalardan, interaktiv təlim metodlardan, sinifd nxcaric tədbirlərin imkanlarından istifadə edərək, böyük məktəb yaşı uşaqlarda təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin inkişafına nail olurlar.

Lakin tədqiqatlar eyni zamanda göstərdi ki, bəzi ümumtəhsil məktəblərində haqqında danıřılan sahədə səmərəli iřl r görülmür. Aydınlaşdırdıq ki, şagirdlərin bəziləri ictimai tapşırıqları yerini yetir k n, yaxud bu və ya digər sinifd nxcaric tədbirin təşkilində iřtirak edərəkən r hb rtab  ř xs münasibətlərini qurmağı bacarmırlar.

Məlum oldu ki, bir çox şagirdlərdə təşkilatçılıq bacarıq və qabiliyyətləri lazımi səviyyədə təşəkkül tapmayıb. Tədbirlərin t şkilat ılıqları sinif rəhbərləri, fənn müəllimləri, kitabxana ıllar, g nc l r təşkilatı rəhbəri və b.-dır. Yuxarı sinif şagirdləri ayrı-ayrı tədbirlərdə passiv dinləyicilər kimi iřtirak edirdilər.

Yuxarı sinif şagirdləri ilə iř prosesində həmin cəhətlər diqqət m rk zimizd  oldu. Müsbət nəticələrə nail olduq.

Sorğu və testlərdə aparılan təşkilatçılıq fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi təşkilatçılıq qabiliyyətinin formalaşdırılmasının bařlıca pedaqoji-psixoloji řerti kimi dəyərləndirildi. Bütün bunlar qabaqcıl təşkilatçılıq təcrübəsini öyrənməyə imkan verdi.

Eksperimentin müəyyənləşdirici mərhələsi araşdırılan problem baxımından vəziyyətlə bağı müvafiq təsəvvür yaratdı. Yaxşı və nöqsanlı cəhətlər ařkarlandı. Eksperimentin müəyyənləşdirici mərhələsinin yekunları eksperimentin öyrədici mərhələsinə keçməyə əsas verdi.

Kontrol və eksperimental siniflər müəyyənləşdirildi. X-XI siniflər üzrə  ağırıřaqad rki hazırlıq və Fiziki tərbiyə fənləri üzrə mövzular eksperimentin əsas materialları olaraq nəzərdə tutuldu. Eksperimentdə iřtirak edən müəllimlərin (həm eksperimental, həm də kontrol), siniflərin v  şagirdlərin bərabər səviyyəli olmaları lazımcı bilindi. Fənn müəllimlərin, sinif rəhbərlərinin iř stajında çox f rqn olmaması diqqət mərkəzində dayandı.

Təlim prosesi, dərslər, sinifd nxcaric tədbirlər vaxtařırı m řahid  edilir, müəllimlər v  şagirdlərlə söhbət edilirdi.

D yiřiklikl ri öyrənmək  c n eksperimentin müəyyənedici mərhələsində pedaqoji kollektiv üzvlərinə verilən suallarla yenidən eksperimental v  kontrol siniflərin müəllimlərinə müraciət edildi. Nəticələr cədvəl 2.4.1-də  z əksini tapmıřdır.

Cədvəl 1.

Yuxarı sinif şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması ilə bağı müəllimlərin fəaliyyətinin səviyyəsini göstərən nəticələr

Sıra N�	Araşdırılan məsələlər	Səviyyələr					
		Yüksək (nəfərlə)		Orta (nəfərlə)		Ařağı (nəfərlə)	
		Eks.	Kontr	Eks.	Kontr	Eks.	Kontr.
1.	Qabiliyy�t dedikdə nə bařa d�ř�lm�lidir?	12	9	6	7	2	5
2.	“Təşkilatçılıq” anlayıřının mahiyyəti nədən ibarətdir?	13	8	7	7	-	4
3.	Təşkilatçılıq qabiliyyəti n� deməkdir?	10	8	9	10	1	3
4.	Təşkilatçılıq ř�uru n� deməkdir?	9	8	8	10	3	3
5.	Şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasına pedaqoji r�hb�rl�k məsələləri necə təşkil olunmalıdır?	11	9	18	9	1	3

Qeyd: Sorğuda eksperimental siniflərdən 20, kontrol siniflərdən 21 müəllim iřtirak etmiřdir

Cədvəldən görüldüyü kimi, “Təşkilatçılıq” anlayışının mahiyyəti nədən ibarətdir?” sualına verilən cavablar belə idi. Eksperimental siniflərdə: düzgün (13), nisbətən düzgün (7). Kontrol siniflərdə: düzgün (8), nisbətən düzgün (7), cavab alınmayan (4) nəfər.

Üçüncü sualı (“Təşkilatçılıq qabiliyyəti nə deməkdir?”) eksperimental sinif müəllimlərinin 10 nəfəri - düzgün, 9 nəfəri - nisbətən düzgün cavablandırırsa da, 1 nəfərdən düzgün cavab alınmamışdır.

Həmin sualla bağlı kontrol siniflərdə aşağıdakı göstərici olmuşdur: düzgün – 8, nisbətən düzgün – 10, alınmayan cavab – 3 nəfərdə.

Digər göstəricilərlə cədvəldən tanış olmaq mümkündür.

Pedaqoji eksperimentin sonuncu – yoxlayıcı mərhələsində şagirdlər də sorğuya cəlb edildilər. Göstəricilərlə cədvəl 2-də tanış olmaq mümkündür:

Cədvəl 2.

Eksperimental və kontrol sinif şagirdlərinin təşkilatçılıq qabiliyyətlərinə yiyələnmə səviyyələrini bildirən göstəricilər

Sıra №	Araşdırılan məsələlər	Səviyyələr					
		Yüksək (nəfərlə)		Orta (nəfərlə)		Aşağı (nəfərlə)	
		Eks.	Kontr.	Eks.	Kontr.	Eks.	Kontr.
1	Təşkilatçılıq qabiliyyəti dedikdə nə başa düşülməlidir?	72	51	27	35	2	14
2.	Təşkilatçılıq qabiliyyətinə yiyələnmək hökmən lazımdır?	69	42	29	42	3	16
3.	Təşkilatçılıq qabiliyyəti nə zaman lazım olur?	75	47	22	38	4	15
4.	Kimə təşkilatçı demək olar?	70	61	30	36	1	3
5.	Məktəbdə təşkilatçılıq işlərini müəllimin, yoxsa şagirdlərin həyata keçirməsi məsləhətdir?	77	55	22	40	2	5
6.	Təşkilatçı hansı keyfiyyətlərə malik olmalıdır?	72	58	29	30	-	12
7.	Təşkilatçı şagird və lider. Bunlar bir-birindən hansı keyfiyyətlərinə görə fərqlənirlər?	74	63	26	31	1	6
8	Şagirdlər arasında kimə lider demək olar?	78	65	22	30	2	5
9.	Özünü təlimatlandırma nə deməkdir?	69	49	27	30	5	11
10.	Özünə yüksək tələbkarlıq dedikdə nə başa düşülməlidir?	64	52	32	38	5	10

Qeyd: Sorğuda eksperimental siniflərdən 101, kontrol siniflərdən 100 şagird iştirak etmişdir

“Kimə təşkilatçı demək olar?” sualına (4-cü sual) eksperimental sinif şagirdlərinin 70 nəfəri – tam, 30 nəfəri – nisbətən tam cavab versələr də, 1 nəfər sualı cavablandırılmamışdır.

Kontrol siniflərdə: şagirdlərinin 61 nəfəri – tam, 36 nəfəri – nisbətən tam cavab versələr də, 3 nəfərdən cavab alınmamışdır.

Beşinci sual belə adlanır: “Məktəbdə təşkilatçılıq işlərini müəllimin, yoxsa şagirdlərin həyata keçirməsi məsləhətdir?” Bu suala müxtə-

lif cavablar alınmışdır. Diqqət yetirək. Eksperimental sinif şagirdlərinin 77 nəfəri – tam, 22 nəfəri – nisbətən tam cavab versələr də, 2 nəfər sualı cavablandırılmamışdır.

Kontrol siniflərdə: şagirdlərinin 55 nəfəri – tam, 41 nəfəri – nisbətən tam cavab versələr də, 5 nəfərdən cavab alınmamışdır.

Digər göstəricilərlə cədvəldən tanış olmaq mümkündür

Cədvəldən görünür ki, eksperimental siniflərin nəticələri kontrol qrupları siniflərin nəticələrindən daha yüksəkdir.

F rziyy nin doęruluęu sübuta yetirilmis, eksperimental siniflərin şagirdlərində təşkilatçılıq qabiliyyətləri daha çox inkişaf etmişdir.

Kontrol sinifl rl  müqayisədə eksperimental sinif şagirdlərinin cavabları f r hl ndirici idi.

T dqiqaat göstərdi ki, sistemli, məqsədyönlü, ardıcıl işlər şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

Nəticədə kontrol sinif şagirdlərinə nisbətən eksperimental sinif şagirdlərində təşkilatçılıq  uuru uęurla formalaşır.

T dqiqaatın aktualıęı. Şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması sahəsində t dqiqaatların aparılmasına ehtiyac vardır.

T dqiqaatın yeniliyi. Şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması yeni pedaqoji təfəkkürün tələbi kimi irəli sürülür.

T dqiqaatın praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc t dqiqaat ılardan ötrü faydalı olacaqdır.

 d biyyat

1. Azərbaycan müəllimi" q z., 2010, 10 dekabr, s. 4
2. Prezident İlham Əliyev. Uşaqlar cəmiyyətimizin sabahıdır. <https://news.milli.az/politics/80468.html>

E-mail: hamida15@mail.ru

Rəyçilər: *ped. .elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped. .f ls.dok. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 18.11.2021